

JSOU DNES ŽÁCI PRVNÍHO STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY VE SVÝCH TŘÍDÁCH SPOKOJENĚJŠÍ NEŽ TI PŘED PĚTI LETY?

Marie Linková

Abstrakt: Záměrem našeho výzkumu je odpovědět na otázku, jaké je ve školním roce 2004/2005 psychosociální klima ve školních třídách prvního stupně základních škol. Zároveň nás zajímá zjištění shod či rozdílů v charakteristikách třídního klimatu oproti školnímu roku 1999/2000.

Klíčová slova: aktuální klima školní třídy, spokojenost žáků ve třídě, výskyt třenic, soutěživost, obtížnost učení, soudržnost třídy.

Abstract: The intention of our research is answering the question what kind of classroom climate is there in primary school in 2004/2005 school year. We are also interested in consensus or difference of classroom climate against 1999/2000 school year.

Key words: actual classroom climate, pupil satisfaction in the class, frictions in the class, competition, difficulties of learning, coherence of the class.

FORMULACE PROBLÉMU A METODA JEHO ŘEŠENÍ

Náš příspěvek je motivován snahou přispět k vymezení obrazu prostředí, v němž se rozvíjí osobnost žáka. Z potencionálních činitelů vlivu tohoto prostředí na žáka jsme vybrali fenomén označovaný jako klima školní třídy. Při popisu tohoto jevu vycházíme z definice Zahna, Kagana a Widamana (1986), kteří sociální klima ve třídě charakterizují jako „soubor generalizovaných postojů, afektivních odpovědí a vnímání ve vztahu k procesům ve třídě mezi žáky“. Klima tedy chápeme jako jev sociální, skupinový, který je vázaný recipročně na své tvůrce. Důraz klademe na to, jak tento jev interpretují sami jeho aktéři.

Záměrem našeho výzkumu je odpovědět na otázku, jaké je ve školním roce 2004/2005 psychosociální klima ve školních třídách prvního stupně základních škol. Zároveň nás zajímá zjištění shod či rozdílů v charakteristikách třídního klimatu oproti školnímu roku 1999/2000.

Pro potřeby našeho výzkumu jsme použili MCI dotazník nazvaný v české verzi Naše třída (v původní australské podobě My Class Inventory - MCI autorů B. J. Fräsera a D. L. Fishera). Tento dotazník je pro české poměry upraven J. Laškem a určen žákům ve věku od 8 do 12 let. Dotazník sestává z 25 výroků, k nimž žáci písemně sdělují svá stanoviska (souhlas či nesouhlas). Tyto výroky reprezentují pět charakteristik (proměnných), které se pro měření klimatu v určité třídě kvantitativně vyhodnocují:

- spokojenost ve třídě (zjišťuje se vztah žáků k vlastní třídě, míra spokojenosti a pohody),
- třenice ve třídě (zjišťuje se míra napětí a sporů mezi žáky),
- soutěživost ve třídě (zjišťují se konkurenční vztahy mezi žáky, míra snah po vyniknutí aj.),
- obtížnost učení (zjišťuje se, jak žáci prožívají namáhavost učebních kroků na ně kladených),
- soudržnost třídy (zjišťuje se míra pospolitosti a přátelství ve třídě).

POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU

Sběr dat proběhl ve školním roce 2004/2005 v 62 třídách čtvrtého a pátého ročníku základních škol všech pražských obvodů (s přihlédnutím k počtu škol v daném obvodě), s celkem 1243 žáky (611 chlapci a 632 dívkami). Ve vzorku jsou zastoupeny

- školy sídlištní (26 tříd/546 žáků) i školy ve staré zástavbě (36/697),

- školy velké (kapacita školy větší než 24 tříd - 9/203), střední (kapacita 15-24 tříd - 38/783), malé (kapacita do 14 tříd - 15/257),
- školy „běžné, tradiční“ (57/1135) i „alternativní“ (5/108),
- školy se vzdělávacím programem základní škola (50/994), obecná škola (9/170), školním vzděl. programem (3/79).

V daných třídách působí 62 třídních učitelů (61 žen, 1 muž), 5 třídních učitelů má žáky na všechny vyučovací předměty.

Výzkumný vzorek tvoří

- třídy méně početné (do 17 žáků - 18/274),
- třídy střední velikosti (18-25 žáků - 37/779),
- třídy velké (nad 25 žáků - 7/190).

Průměrně je ve třídě 20 žáků.

VÝSLEDKY A JEJICH INTERPRETACE, VÝZKUMNÉ ZÁVĚRY

Z dat reflektujících aktuální psychosociální klima v uvedených třídách (tab. č. 1) můžeme konstatovat, že:

- spokojenost žáků ve třídách je vysoká,
- soudržnost třídy byla žáky hodnocena jako průměrná (v dolní části pásma průměru),
- výskyt třenic byl rovněž žáky posuzován jako průměrný,
- průměrných hodnot dosahovala i soutěživost mezi žáky,
- obtížnost učení byla žáky pocíťována jako nízká.

Z hlediska existence určitých skutečností (determinantů) v životě školy a třídy, které jsou relativně svébytné a ovlivňují naznačenou strukturu klimatu, můžeme konstatovat:

Ve třídách 41-50 letých učitelů (resp. učitelek - charakteristiky zkoumaného souboru vykazují vysoký stupeň feminizace) jsou žáci nejspokojenější, mají nejméně třenic a jsou nejvíce soudržní. Můžeme se tedy domnívat, že učitelé této věkové kategorie dosahují jistého „profesního maxima“. Nejvyšší obtížnost učení pocíťují žáci nejstarších učitelů.

Žáci alternativních škol vykazují nižší soutěživost i nižší obtížnost učení než žáci škol běžných.

Ve třídách, kde vyučuje pouze třídní učitel (všechny vyučovací předměty), je vnímán nižší výskyt třenic oproti třídám, kde vyučuje více učitelů. Žáci „jediného učitele“ jsou také spokojenější.

Žáci v sídlištních školách jsou soudržnější a vykazují méně třenic, žáci škol ve staré zástavbě pocíťují vyšší obtížnost učení.

Méně početné třídy (do 17 žáků) udávají menší soudržnost, nejnižší obtížnost učení naopak pocíťují žáci tříd velkých (nad 25 žáků).

Porovnáme-li letošní data reflektující klima 62 pražských školních tříd (soubor 1243 žáků, 611 chlapců a 632 dívek) s daty, která charakterizovala psychosociální klima 62 pražských tříd v roce 2000 (soubor 1456 žáků, 729 chlapců, 727 dívek), můžeme konstatovat, že:

- celkově došlo ke snížení výskytu třenic,
- snížila se soutěživost mezi žáky.

Významné snížení míry napětí a sporů, stejně tak konkurenčních vztahů pocíťují žáci nejmladších učitelů (kategorie do 30 let). Naopak žáci učitelů nejvyšší věkové kategorie upozorňují na zvyšující se obtížnost učení a klesající spokojenost.

Pozitivně vnímáme snížení míry třenic mezi žáky běžných škol, u žáků škol alternativních došlo, bohužel, u této proměnné k výraznému zvýšení.

Soutěživost mezi žáky se oproti stavu ve školním roce 1999/2000 celkově snížila, významněji ve školách alternativních, i když ani v běžných školách nešlo o snížení zanedbatelné.

Žáci běžných státních škol jsou dnes soudržnější než ti před pěti lety.

Ve třídách, kde vyučuje pouze třídní učitel (všechny vyučovací předměty) se stabilně významně snižuje výskyt třenic mezi žáky, stejně jako jejich soutěživost.

Za pozitivní považujeme to, že se snižuje výskyt třenic mezi žáky sídlištních škol, naopak se zvyšuje jejich soudržnost. Dokonce se v průběhu uplynulých pěti let zvýšila spokojenost a soudržnost žáků ve velkých třídách (nad 25 žáků). Soudržnost žáků v méně početných třídách (do 17 žáků) však klesla.

LITERATURA

1. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
2. CHRÁSKA, M., TOMANOVÁ, D., HOLOUŠOVÁ, D. *Klima současné české školy*. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno: Konvoj, 2003. ISBN 80-7302-064-5.
3. LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-088-4.
4. LINKOVÁ, M. *Sociální klima školní třídy*. In: *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum*. Sborník příspěvků IX. konference ČAPV. Ostrava: OÚ, PedF, 2001. ISBN 80-7042-181-9.
5. LINKOVÁ, M. *Klima školní třídy*. In: *Rozvoj národní vzdělanosti a vzdělávání učitelů v evropském kontextu*. II. díl. *Metody a výsledky empirických výzkumů*. Praha: PedF UK, 2002. ISBN 80-7290-090-0.
6. ZAHN, G. L., KAGAN, S., WIDAMAN, K. F. (1986) *Cooperative Learning and Classroom Climate*. *Journal of School Psychology*, 1986, č. 2, s. 351–362.

Kontakt

PhDr. Marie Linková, Ph.D.

katedra primární pedagogiky, PedF UK

M. D. Rettigové 4, Praha 1, 116 39

e-mail: marie.linkova@seznam.cz

PŘÍLOHA: TAB. Č. 1

	Spokojenost		Třenice		Soutěživost		Obtížnost		Soudržnost	
	Průměr	Sigma(n-1)	Průměr	Sigma(n-1)	Průměr	Sigma(n-1)	Průměr	Sigma(n-1)	Průměr	Sigma(n-1)
celkové	11,7	1,5	10,1	1,9	11,2	1,3	8,4	1,4	9,5	1,6
Učitel 20-30	11,6	1,5	10,3	1,9	10,5	1,3	7,9	1,4	9,1	1,6
Učitel 31-40	11,8	1,6	10,1	2,0	11,4	1,2	8,3	1,1	9,6	1,7
Učitel 41-50	12,1	1,1	9,9	2,0	11,4	1,3	8,5	1,3	9,8	1,7
Učitel nad 51	10,6	1,4	10,1	1,5	11,5	1,0	9,1	1,6	9,0	1,7
Škola běžná	11,7	1,5	10,1	1,9	11,3	1,2	8,4	1,3	9,5	1,6
Škola alternativní	11,6	2,3	10,4	2,1	10,3	1,6	7,9	1,6	9,4	1,8
ZŠ	11,6	1,5	10,1	1,7	11,5	1,1	8,5	1,3	9,5	1,6
OŠ	12,0	1,2	10,2	2,1	10,2	1,5	7,6	1,5	9,3	1,5
Začít spolu	13,7	1,1	7,4	1,4	9,6	0,8	7,0	1,1	10,7	0,2
ŠVP	7,8		14,0		12,2		10,0		6,6	
Jediný učitel	12,0	0,9	9,6	2,4	11,5	0,5	8,0	0,9	9,2	2,0
Více učitelů	11,6	1,6	10,1	1,8	11,2	1,3	8,4	1,4	9,5	1,6
Škola do 14 tříd	11,7	1,4	10,6	1,4	11,4	1,5	8,4	1,2	9,3	1,4
Škola 15-24 tříd	11,7	1,6	10,0	2,0	11,2	1,2	8,3	1,3	9,5	1,8
Škola nad 24 tříd	11,6	1,8	9,7	2,2	11,1	1,3	8,5	2,0	9,5	1,3
Škola sídlištní	11,9	1,7	9,4	1,6	10,8	1,4	8,1	1,5	9,9	1,7
ve staré zástavbě	11,6	1,5	10,5	2,0	11,5	1,2	8,5	1,3	9,0	1,6
Třída do 17 žáků	11,3	1,5	10,2	1,6	11,4	1,1	8,5	1,0	9,3	1,5
Třída 18-25 žáků	11,7	1,5	10,3	1,9	11,3	1,3	8,5	1,4	9,4	1,7
Třída nad 25 žáků	12,7	1,5	8,5	2,1	10,6	1,4	7,6	1,6	10,4	1,1